

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ЯРЕМКО Роман Ярославович

УДК 159.923.33:37.011.3–051:614.84(043.3)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З
ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2022

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля МОН України, кафедра практичної психології та соціальної роботи, м. Київ.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Ковальчук Зоряна Ярославівна,
Львівський державний університет внутрішніх справ, кафедра теоретичної психології Інституту управління, психології та безпеки, завідувач.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Пілецька Любомира Сидорівна,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ),
кафедра соціальної психології, завідувач;

кандидат психологічних наук
Боярин Лілія Володимирівна,
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Полтава),
кафедра психології, доцент.

Захист відбудеться «29» жовтня 2022 року о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.11 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17.

Автореферат розісланий «28» вересня 2022 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О.О. Смирнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Увага до проблеми самореалізації особистості у сучасній психології зумовлена актуальністю питань, пов'язаних з дослідженням внутрішньої активності особистості, максимального використання нею своїх ресурсів з метою їх розкриття у процесі її становлення, розвитку та професійної діяльності.

Констатовано, що психологічний аналіз самореалізації особистості містить дослідження її життєвих принципів і смислів, життєвих цінностей, ідеалів, можливостей, досягнень, а також вивчення компонентів структури самосвідомості, зокрема на основі психологічної теорії діяльності, спрямованої на розкриття мотивів, цілей, професійно важливих якостей тощо. Згідно з проведеними соціально-психологічними дослідженнями, самореалізація особистості здебільшого розглядається крізь призму професійної самореалізації, як процесу і результату досягнення людиною максимального рівня саморозвитку, можливості проєктувати власний особистісний потенціал у професію та досягати в ній успіху. Показано, що прагнення до професійної самореалізації виникає у наслідок наявної незадоволеної потреби у реалізації своїх професійних знань, вмінь та навичок, себто професійного потенціалу; пов'язане з бажанням належати до певної професійної спільноти, потребою у професійній ідентичності, задоволенні від результатів діяльності, досягненні поставлених цілей. Наголошується, що прагнення до професійної самореалізації можна вважати мотивом діяльності представників екстремального профілю професій, до представників яких належать фахівці з пожежної безпеки.

Проведений аналіз наукових досліджень свідчить, що професійна самореалізація майбутнього фахівця з пожежної безпеки є складним та багатограним процесом поступової трансформації потенційної професіоналізації у реальну, який відбувається протягом усього життя та професійної діяльності. У цьому контексті дослідниками обґрунтовано теорію особистості як суб'єкта життєдіяльності (С. Рубінштейн та ін.); концепцію саморозвитку особистості (Г. Костюк та ін.); теорії розвитку особистості протягом професійної діяльності та особистого життя (Є. Головаха, О. Кронік, Е. Anatarella, Т. Holmes, R. Rahe та ін.). Розкрито узагальнені показники та критерії самореалізації (С. Максименко та ін.) і висвітлено проблеми самореалізації особистості у професійній сфері (В. Гупаловська, І. Жигаренко, Л. Карамушка, О. Коропецька, С. Максименко, О. Мірошниченко, Н. Старинська, М. Ткалич, Л. Шатирко та ін.), зокрема у рятувальників (Н. Вовк, С. Кравчук, М. Кришталь, М. Фомич та ін.).

Науковцями з'ясовано особливості формування важливих якостей для професійної діяльності фахівців з пожежної безпеки (В. Бут, О. Вавринів, В. Вареник, Г. Грибенюк, І. Коваль, М. Коваль, С. Миронець, О. Назаров,

В. Садковий, О. Стельмах та ін.). Визначено особливості професійної підготовки фахівців з пожежної безпеки, представників інших ризиконебезпечних професій та загалом специфіку діяльності в особливих умовах (В. Бочелюк, З. Ковальчук, М. Козяр, А. Литвин, О. Матеюк, Н. Оніщенко, В. Осюдло, Є. Потапчук, І. Приходько, Л. Руденко, О. Сафін, Р. Сірко, О. Тімченко, О. Шевяков та ін.). Розкриті питання професійної придатності та психологічної готовності особистості до діяльності в особливих умовах (В. Ільїн, І. Попович, О. Савчук, О. Слободяник, Я. Чаплак та ін.).

Проте, попри низку вагомих наукових досліджень, проблема розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки потребує ґрунтовного вивчення, зокрема у векторах розуміння феноменології, класифікації та структури цього феномену. Отже, наукова та соціальна значущість, а також недостатня розробленість проблеми, обумовили вибір теми дисертаційного дослідження *«Соціально-психологічні особливості розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках комплексних науково-дослідних тем кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля «Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі», «Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу особистості засобами інноваційних психотехнологій в умовах трансформаційних змін сучасного суспільства». Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 2 від 30 серпня 2016 р.) та узгоджено з Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 27 вересня 2016 р.).

Об'єкт дослідження – професійна самореалізація майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Предмет дослідження – соціально-психологічні особливості розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично визначити соціально-психологічні особливості розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Для досягнення мети було висунуто такі **завдання дослідження**:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз сучасних наукових підходів до вивчення проблеми професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

2. Виокремити провідні компоненти професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки та визначити їх значення в особистісному і професійному становленні цих фахівців.

3. Емпірично дослідити соціально-психологічні особливості професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки на особистісному та міжособистісному рівнях.

4. Розробити та апробувати комплексну соціально-психологічну програму розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки і оцінити її ефективність.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили: концепції особистісно-орієнтованого (Г. Балл, С. Максименко, Н. Чепелева та ін.) та особистісно-діяльнісного (Дж. Бьюдженталь, С. Гарькавець, І. Данилюк, А. Коваленко та ін.) підходів в психології; психологічні теорії формування свідомості (А. Борисюк, В. Бочелюк, В. Осьодло, Н. Чепелева та ін.), її потенціалу та розвитку (Г. Костюк, С. Максименко, В. Рибалка, С. Рубінштейн, Т. Титаренко та ін.); індивідуально-типологічні кореляти та їх роль у розвитку особистості (Ч. Батсон, Н. Завацька, Д. Левінсон, І. Попович, К. Федосенко та ін.); основні положення психологічних досліджень про природу та сутність самореалізації (О. Блинова, Є. Головаха, С. Максименко, Д. Сьюпер та ін.), механізми професійної самореалізації, її роль у спілкуванні (Ю. Бохонкова, Ю. Завацький, І. Жигаренко, М. Коваль, Л. Спицька та ін.), активність особистості як мотиваційну основу самореалізації (К. Абульханова-Славська, В. Зінченко, Д. Леонтьєв, А. Петровський та ін.), самореалізацію як вищу потребу особистості (М. Журба, А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.), гендерні особливості самореалізації особистості у професійній діяльності (І. Гоян, Т. Комар, І. Кон, В. Корнієнко, О. Лосієвська, Л. Пілецька та ін.); психологічні теорії формування та корекції рис особистості в ході активного соціально-психологічного навчання (І. Ващенко, Ж. Вірна, Я. Гошовський, Л. Засекіна, З. Ковальчук, М. Тоба, О. Шевяков, Т. Яценко та ін.); теоретичні положення та підходи до проведення соціально-психологічного тренінгу (О. Бондаренко, О. Бондарчук, Л. Карамушка, О. Литвиненко, В. Москалець, Л. Перелигіна, Л. Петровська, О. Смирнова, С. Яковенко та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс **методів дослідження:**

– *теоретичні:* аналіз, синтез, порівняння сучасних наукових та емпіричних досліджень з проблеми вивчення соціально-психологічних особливостей розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки;

– *емпіричні:* спостереження, бесіда, психологічне тестування з використанням стандартизованих методик психодіагностики: на визначення властивостей особистості, типу та рівня професійної самореалізації, нервово-психічної стійкості, рівня емпатії, просторових уявлень, готовності до ризику, цінностей та цілей, основних потреб професійного змісту, копінг-стратегій поведінки у стресових ситуаціях; контент-аналіз;

– *методи математичної обробки даних* з їх подальшою якісною

інтерпретацією та змістовним узагальненням. Статистична обробка даних здійснювалась за допомогою комп'ютерної програми SPSS 20.0.

Організація і база дослідження. Дослідження проводилось упродовж 2016-2021 років у чотири етапи.

На першому (*теоретичному*) етапі було визначено проблему дослідження та її актуальність, проведено теоретико-методологічний аналіз, здійснено узагальнення наукових літературних джерел вітчизняної та зарубіжної психології, а також експериментальних досліджень щодо визначеної проблеми.

На другому (*констатувальному*) етапі розроблено науковий апарат дослідження: визначено мету, завдання, методи емпіричного дослідження, проведено констатувальний експеримент з визначення соціально-психологічних особливостей професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки, систематизовано та проаналізовано отримані дані.

На третьому (*формуальному*) етапі розроблено та апробовано комплексну соціально-психологічну програму розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки, визначено її ефективність, проаналізовано та систематизовано отримані дані.

На четвертому (*контрольному*) етапі здійснено інтерпретацію та узагальнення отриманих результатів. Зроблено основні висновки дисертаційного дослідження, визначено його подальші перспективи.

Загальну вибірку дослідження склали 264 курсанта спеціальності 261 «Пожежна безпека» Львівського державного університету безпеки життєдіяльності віком від 20 до 22 років.

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечені методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних позицій, використанням взаємодоповнюючих методів, що відповідають меті та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних та якісних методів аналізу отриманих емпіричних даних, використанням методів математичної статистики з залученням сучасних програм обробки даних.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

– *вперше*: виокремлено провідні компоненти (емоційно-вольовий, когнітивно-поведінковий і мотиваційно-ціннісний) професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки та *визначено* їх значення в особистісному та професійному становленні цих фахівців; *виявлено та систематизовано* соціально-психологічні особливості професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки на особистісному та міжособистісному рівнях; *розкрито* концептуальні засади і обґрунтовано змістовно-методичне наповнення комплексної соціально-психологічної програми розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки та доведено її ефективність;

– *набули подальшого розвитку* положення про особливості, специфіку, чинники та компоненти професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки як представників ризиконебезпечних професій;

– *поглиблено уявлення* про сучасні підходи до вивчення проблеми самореалізації; засоби і технології розвитку професійної самореалізації, зокрема в процесі фахової підготовки майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Теоретичне значення дослідження полягає у теоретичному визначенні та обґрунтуванні соціально-психологічних особливостей професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки; визначенні структурних компонентів професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки; виявленні чинників, що детермінують розвиток професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки; визначенні концептуальних засад комплексної соціально-психологічної програми розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки у умовах сучасного соціуму.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання психодіагностичного інструментарію для дослідження професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки; експериментальній апробації та впровадженні комплексної соціально-психологічної програми розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки. Результати дослідження можуть бути використані у науково-методичній роботі при розробці освітньо-професійних програм підготовки фахівців з пожежної безпеки з метою ефективного виконання ними професійних обов'язків, а також у практичних підрозділах Міністерства внутрішніх справ України.

Результати дослідження **впроваджено** у роботу науково-практичного Центру медико-соціальних та психотехнологій (довідка № 238/36 від 10.02.2022 р.); у навчально-наукову діяльність Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (довідка № 233/15.17 від 08.02.2022 р.), Львівського державного університету внутрішніх справ (акт № 33 від 16.06.2022 р.), Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (акт від 25.10.2021 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/146 від 12.08.2022 р.).

Особистий внесок автора. Розроблені наукові положення та отримані результати емпіричного дослідження є самостійним внеском автора у дослідження соціально-психологічних особливостей розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки. В опублікованих зі співавторами працях доробок автора становить 60%. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи було представлено на науково-практичних конференціях, семінарах різного рівня, зокрема на *міжнародних*: IX науково-

практичній конференції «Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність» (Мелітополь, 2014 р.), III науково-практичній конференції «Актуальні питання соціальної та практичної психології у координатах сучасних парадигм» (Севєродонецьк, 2015 р.), V науково-практичній конференції «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Київ, Севєродонецьк, 2016 р.), науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасних психологічних та педагогічних наук» (Одеса, 2018 р.), науково-практичній конференції «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук» (Львів, 2019 р.), науково-практичній конференції «Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень» (Одеса, 2019 р.), XI науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Молодь у психології: етнічна самосвідомість та міжетнічна взаємодія» (Суми, 2021 р.), 2nd scientific and practical conference «Modern directions of scientific research development» (Chicago, USA. 2021), XXIII науково-практичній конференції «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті» (Харків, 2022 р.); *всеукраїнських*: IV науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми практичної психології» (Глухів, 2017 р.), IX-X науково-практичних конференціях «Особистість в екстремальних умовах» (Львів, 2019 р., 2021 р.), IV-V науково-практичних конференціях «Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві» (Львів, 2019-2020 рр.); *регіональному*: VIII науковому семінарі «Видатні постаті психології: історія, сучасність і перспективи» (Львів, 2022 р.); доповідалися та обговорювалися на розширених засіданнях кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (2016-2021 рр.).

Публікації. Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено у 23 публікаціях автора, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 4 статті – у наукометричних виданнях, зокрема 2 статті – у наукометричній базі Web of Science), 17 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 220 найменувань (з них 35 – іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації викладено на 267 сторінках, із них 173 сторінки основного тексту. Робота містить 34 таблиці на 12 сторінках, 15 рисунків на 7 сторінках, 10 додатків на 67 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів; наведено дані про апробацію роботи, подано відомості про публікації автора з теми дослідження; окреслено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади вивчення проблеми професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки»** викладено результати теоретико-методологічного аналізу проблеми самореалізації в системі понять вітчизняної і зарубіжної психології; розкрито конструкт самореалізації особистості у процесі її фахової підготовки та професійної діяльності; визначено теоретико-методологічні підходи до проблеми вивчення особливостей розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Встановлено, що самореалізацію визначають як свідомий та цілеспрямований процес розкриття й опрідметнення сутнісних сил особистості в її різноманітній практичній діяльності; як цілеспрямований перебіг розкриття власних якостей особистості в її життєдіяльності (О. Бондаренко, С. Головаха, Г. Костюк, О. Кронік, О. Леонтьєв, П. Лушин, В. Муляр, В. Роменець, С. Рубінштейн, В. Татенко, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.).

Наголошується, що саморозвиток і самовиховання особистості виявляються в активній позиції щодо зовнішнього світу та розуміння свого місця у ньому (А. Маслоу, С. Рубінштейн та ін.), а самореалізація відбувається тільки тоді, коли людина має мотивацію, яка спонукає її до саморозвитку та особистісного зростання (О. Блискун, В. Бочелюк, Н. Завацька, Л. Пілецька та ін.). Визначено поняття «професійна самореалізація особистості» (А. Бандурка, С. Бочарова, В. Петровський та ін.).

Констатовано, що дослідниками розкрито структурно-функціональну модель самореалізації (В. Гупаловська та ін.), компоненти самореалізації (С. Мадді, Р. Мей, Г. Олпорт та ін.) та види її проявів (В. Гомонюк та ін.), концепцію професійної самореалізації (В. Мяленко та ін.), специфіку діяльнійної самореалізації (С. Максименко та ін.), структуру та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта (С. Максименко, В. Осьодло та ін.).

З'ясовано ключові поняття, що розкривають сутність процесу професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки. Показано, що провідними аспектами самореалізації є індивідуальний вибір мети та методів її досягнення, а також самообмеження, яке не перешкоджає розвитку особистості на визначеному етапі її життя (Л. Боярин, В. Турбан, Л. Українець та ін.).

Узагальнено теоретичні підходи до сутності поняття професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки у процесі фахової підготовки. Констатовано, що професійна самореалізація майбутніх фахівців з пожежної безпеки – це комплекс індивідуальних, особистісних та професійних якостей, властивостей і характеристик, через прояв яких простежується її сутність у професійній діяльності та в особистому житті.

Проаналізовано уявлення щодо особистісних трансформацій ціннісно-смыслової та мотиваційної сфери майбутніх фахівців з пожежної безпеки на етапі фахової підготовки, які впливають на ефективність їх професійної діяльності та професійну самореалізацію.

Виокремлено провідні компоненти професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки (когнітивно-поведінковий, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий).

Наведені теоретико-методологічні концепції та положення були покладені в основу подальшого емпіричного дослідження, спрямованого на визначення соціально-психологічних особливостей розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

У другому розділі **«Емпіричне вивчення соціально-психологічних особливостей професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки»** на основі узагальнення теоретико-методологічних підходів визначено методичні основи дослідження, логічну схему його організації та процедуру; висвітлено основні етапи роботи, обґрунтовано репрезентативність вибірки, наведено соціально-демографічні характеристики респондентів. Здійснено аналіз психодіагностичного інструментарію та обґрунтовано його відповідність завданням дослідження; наведено методи кількісної обробки результатів дослідження; проведено констатувальний експеримент та узагальнено його основні результати.

У дослідження взяли участь 264 курсанта спеціальності «Пожежна безпека» 4-го курсу Львівського державного університету безпеки життєдіяльності віком від 20 до 22 років.

Відповідно до дослідницьких завдань було підібрано психодіагностичний інструментарій дослідження соціально-психологічних особливостей професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки, зокрема, для визначення специфіки *когнітивно-поведінкового компоненту*: методика «Прогноз» (оцінка нервово-психічної стійкості (НПС)), методика «SACS» (S. Hobfoll, в адаптації Н. Водоп'янової, О. Старченкової), багатофакторний особистісний опитувальник FPI, методика «Компас», методика «Діагностика рівня готовності до ризику» (А. Шуберт); *мотиваційно-ціннісного компоненту*: методика «Визначення життєвих цілей та цінностей особистості» (П. Іванов, Є. Колобова), методика «Вивчення мотиваційного профілю особистості» (Ш. Річі, П. Мартін); *емоційно-вольового компоненту*: методика «Діагностика рівня емпатійних здібностей» (В. Бойко).

Також було здійснено заміри психофізіологічного стану респондентів на базі комплексу «Психолого-тренувальний полігон» та використано середній бал їх академічної успішності з профільних дисциплін.

Отримані результати оброблялися за допомогою контент-аналізу; коефіцієнту рангової кореляції (за непараметричним критерієм Спірмена), критерію Вілкоксона для залежних змінних.

Визначено, що у досліджуваних курсантів найменше виражений рівень смисложиттєвої та ціннісної реалізації (13,2%). Дещо більший відсоток займають курсанти із примітивно-виконавчим рівнем (19,1%). У 32,3% досліджуваних виявлено індивідуально-виконавчий рівень професійної самореалізації. Рівень реалізації норм та ролей встановлено у 35,4% досліджуваних. Розподіл респондентів за рівнями професійної самореалізації наведено на рис. 1.

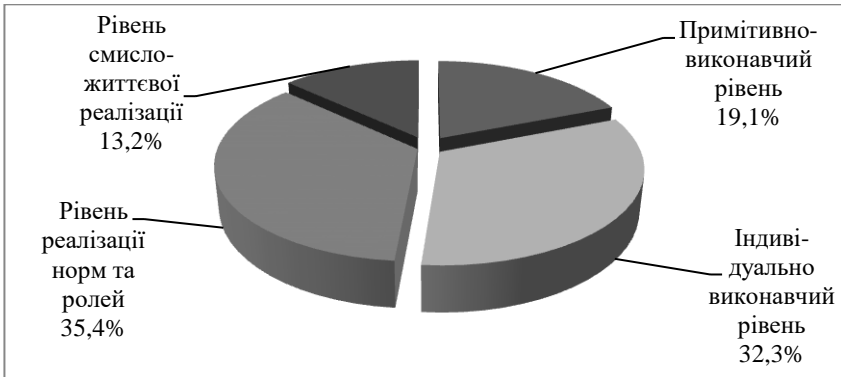

Рис. 1. Розподіл респондентів за рівнями професійної самореалізації

З'ясовано, що вираженим є тип «прогнозована успішна самореалізація»; «успішна професійна самореалізація» виявлена на середньому рівні. Середні значення виявлено й за типом «романтична професійна самореалізація». Тип «формальне виконання професійної діяльності» виявлено у майбутніх фахівців з пожежної безпеки, які не отримують задоволення від навчання на даній спеціальності.

Результати дослідження типів професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Результати дослідження типів професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки

Типи професійної самореалізації	M	SD
Успішна професійна самореалізація	25,2	2,03
Прогнозовано успішна професійна самореалізація	28,3	2,09
Неправдива професійна самореалізація	21,9	1,65
Прогнозовано неправдива професійна самореалізація	20,3	1,61
Романтична професійна самореалізація	26,9	1,81
Нерефлексуюча професійна самореалізація	18,8	1,45
Формальне виконання діяльності	22,4	1,78

Примітка: M – середнє арифметичне; SD – середнє квадратичне відхилення.

Встановлено, що досліджувані здебільшого демонструють підвищені показники емпатійності. Разом із тим, показники емпатійності, наближені до середнього рівня, вказують на потенціал до розвитку цього конструкту у курсантів за сприятливих для цього умов. Виявлено, що майбутні рятувальники найбільше прагнуть до визнання, потребують чіткого структурування у роботі, хочуть бути потрібними та прагнуть розвиватись та вдосконалюватись. Також вони демонструють здатність ставити перед собою складні цілі та реалізовувати їх. Серед життєвих цілей та цінностей у досліджуваних переважає відкритість, матеріальне забезпечення, влада, вплив, здоров'я, особистісне зростання тощо; їх метою є безпека та захищеність, що загалом пояснює вибір курсантами своєї професії.

З'ясовано, що досліджувані курсанти здебільшого готові йти на ризик, проте значна частина курсантів готова ризикувати з «розумом» та за певних умов. Тобто вони не здійснюватимуть імпульсивних дій при порятунку потерпілих, а свідомо, виважено та злагоджено виконуватимуть професійний обов'язок.

Визначено, що майже половина досліджуваних майбутніх фахівців з пожежної безпеки мають високий рівень розвитку просторових уявлень (49,2%). Середній рівень розвитку просторових уявлень виявлено у 29,3% курсантів, а низький у 21,5% респондентів.

Аналіз психофізіологічного стану після проходження навчально-тренувального комплексу «Психолого-тренувальний полігон» показали такі

значення: «спокійний, зібраний, міміка впевнена, дихання рівне, колір обличчя звичайний; відмінно скоординовані, точні та легкі рухи» – у 36,9% досліджуваних; «легке хвилювання, нахмурене чоло, дихання дещо прискорене, але ритмічне» – у 22,3% курсантів; «легке почервоніння або блідість шкіри; рухи досить скоординовані, але з деяким зусиллям; невеликий тремор пальців рук» – у 20,5% респондентів; «помірна схвилюваність, щелепи напружені, дихання прискорене і неритмічне; виражене почервоніння або блідість шкіри; легка пітливість; рухи помірно напружені; деяка незграбність; тремор пальців рук» – у 17,3% майбутніх фахівців з пожежної безпеки; «сильне хвилювання, помітна асиметрія міміки, різке почастищення дихання, обличчя вкрите плямами і значна пітливість; виражена скутість, рухи не співрозмірні до зусиль; помітний тремор рук, метушливість» виявлено лише у 3% досліджуваних.

Загалом майбутні фахівці з пожежної безпеки здебільшого характеризуються як врівноважені, екстравертовані, комунікативні та відкриті; більшості респондентам притаманна маскулінність.

Середній бал академічної успішності на рівні 5,0-4,1 виявлено у 29,5% досліджуваних, на рівні 4,0-3,1 – у 38,3% та 32,2% мають середній бал такої успішності на рівні 3,0 і нижче.

З метою визначення взаємозв'язків рівнів професійної самореалізації з іншими змінними було проведено кореляційний аналіз. Кореляційні зв'язки примітивно-виконавчого рівня професійної самореалізації виявлено з показниками влади та впливу ($r=0,483$, $p\leq 0,05$); матеріального забезпечення ($r=0,471$, $p\leq 0,01$); привабливості ($r=0,631$, $p\leq 0,01$); готовності до ризику ($r=0,473$, $p\leq 0,05$); уникнення ($r=0,572$, $p\leq 0,01$); маніпулятивних дій ($r=0,493$, $p\leq 0,05$); сприятливого прогнозу нервово-психічної стійкості ($r=0,542$, $p\leq 0,05$); потреби у високій заробітній платні ($r=0,492$, $p\leq 0,05$); потреби керувати іншими ($r=0,652$, $p\leq 0,01$); потреби ставити складні цілі і досягати їх ($r=-0,481$, $p\leq 0,05$); легкого почервоніння (блідості) шкіри, координації рухів, але з деяким зусиллям, невеликого тремору пальців рук ($r=0,547$, $p\leq 0,05$); середніх навчальних балів на рівні 4,0-3,1 ($r=0,469$, $p\leq 0,05$) та на рівні 3,0 і нижче ($r=0,522$, $p\leq 0,05$); реактивної агресивності ($r=0,458$, $p\leq 0,01$).

Кореляційні зв'язки індивідуально-виконавчого рівня професійної самореалізації виявлено з показниками безпеки та захищеності ($r=0,478$, $p\leq 0,05$); влади та впливу ($r=0,521$, $p\leq 0,05$); автономності ($r=-0,531$, $p\leq 0,05$); обережності ($r=0,487$, $p\leq 0,05$); пошуку соціальної підтримки ($r=0,523$, $p\leq 0,05$); уникнення ($r=0,566$, $p\leq 0,01$); сприятливого прогнозу нервово-психічної стійкості ($r=0,542$, $p\leq 0,05$); потреби у чіткому структуруванні роботи ($r=0,583$, $p\leq 0,01$); потреби у соціальних контактах ($r=0,498$, $p\leq 0,05$); легкого почервонінням (блідості) шкіри, координації рухів, але з деяким зусиллям, невеликого тремору пальців рук ($r=0,554$, $p\leq 0,01$); середнього навчального балу на рівні 4,0-3,1 ($r=0,532$, $p\leq 0,05$); сором'язливості ($r=0,435$, $p\leq 0,05$);

середнього рівня емпатії ($r=0,497$, $p\leq 0,05$); середнього рівня просторових уявлень ($r=0,547$, $p\leq 0,05$).

Кореляційні зв'язки рівня реалізації норм та ролей виявлено з показниками служіння людям ($r=0,532$, $p\leq 0,05$); привабливості ($r=0,524$, $p\leq 0,05$); міжособистісних стосунків ($r=0,564$, $p\leq 0,01$); готовності до ризику ($r=0,572$, $p\leq 0,01$); пошуку соціальної підтримки ($r=0,559$, $p\leq 0,01$); дуже сприятливого ($r=0,537$, $p\leq 0,05$) та сприятливого прогнозу нервово-психічної стійкості ($r=0,557$, $p\leq 0,01$); потреби у соціальних контактах ($r=0,597$, $p\leq 0,01$); потреби у визнанні з боку інших людей ($r=0,485$, $p\leq 0,05$); легкого хвилювання, прискореного, але ритмічного дихання ($r=0,495$, $p\leq 0,05$); легкого почервоніння (блідності) шкіри, координації рухів, але з деяким зусиллям, невеликого тремору пальців рук ($r=0,532$, $p\leq 0,05$); середніх навчальних балів на рівні 5,0-4,1 ($r=0,514$, $p\leq 0,05$) і на рівні 4,0-3,1 ($r=0,458$, $p\leq 0,05$); середнього рівня емпатії ($r=0,482$, $p\leq 0,05$); середнього рівня просторових уявлень ($r=0,568$, $p\leq 0,01$).

Кореляційні зв'язки рівня смисложиттєвої та ціннісної реалізації виявлено з показниками волі, відкритості та демократії ($r=0,761$, $p\leq 0,01$); служіння людям ($r=0,787$, $p\leq 0,01$); матеріального забезпечення ($r=0,542$, $p\leq 0,05$); особистісного зростання ($r=0,554$, $p\leq 0,01$); відчуття задоволення ($r=0,671$, $p\leq 0,01$); готовності до ризику ($r=0,687$, $p\leq 0,01$); асертивних дій ($r=0,587$, $p\leq 0,01$); встановлення соціальних контактів ($r=0,481$, $p\leq 0,05$); обережних дій ($r=-0,587$, $p\leq 0,01$); дуже сприятливого прогнозу нервово-психічної стійкості ($r=0,423$, $p\leq 0,05$); потреби у високій заробітній платні ($r=0,639$, $p\leq 0,01$); потреби у хороших умовах праці ($r=0,611$, $p\leq 0,01$); потреби у визнанні з боку інших людей ($r=0,547$, $p\leq 0,01$); потреби ставити складні цілі і досягати їх ($r=0,672$, $p\leq 0,01$); потреби в удосконаленні, зростанні і розвитку ($r=0,634$, $p\leq 0,01$); спокою, зібраності, впевненої міміки, рівного дихання, звичайного кольору обличчя, відмінно скоординованих, точних та легких рухів ($r=0,498$, $p\leq 0,05$); легкого хвилювання, дещо прискореного, але ритмічного дихання ($r=0,467$, $p\leq 0,05$); середніх навчальних балів на рівні 5,0-4,1 ($r=0,673$, $p\leq 0,01$) і на рівні 4,0-3,1 ($r=0,569$, $p\leq 0,01$); спонтанної агресивності ($r=0,512$, $p\leq 0,05$); врівноваженості ($r=0,521$, $p\leq 0,05$); високого ($r=0,651$, $p\leq 0,01$) та середнього рівнів емпатії ($r=0,523$, $p\leq 0,05$); високого рівня просторових уявлень ($r=0,659$, $p\leq 0,01$).

Дані, отримані на констатувальному етапі дослідження, було використано при побудові комплексної соціально-психологічної програми розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

У третьому розділі **«Соціально-психологічні засоби розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки»** наведено концептуальні основи комплексної соціально-психологічної програми розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки та проведено аналіз її ефективності.

При побудові соціально-психологічної програми розвитку професійної самореалізації досліджуваних було застосовано комплексний підхід із врахуванням особливостей їх майбутньої професійної діяльності.

До експериментальної та контрольної груп увійшло по 26 досліджуваних відповідно (відбір у групи відбувся за принципом добровільності).

Апробація комплексної соціально-психологічної програми розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки відбувалася на базі Навчально-тренувального полігону Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

У комплексній соціально-психологічній програмі розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки було задіяно низку різноманітних технік та вправ для розвитку когнітивно-поведінкового, мотиваційно-ціннісного та емоційно-вольового компонентів професійної самореалізації, міні-лекції, групові дискусії для змістовного вивчення проблеми професійної самореалізації та її важливості у професійному розвитку фахівців з пожежної безпеки; методи візуалізації, рольові та імітаційні ігри; вербальні та невербальні техніки, техніки медитації та релаксації, методи аутогенного тренування.

Оцінка ефективності результатів розвивального впливу проводилася за допомогою якісного аналізу з застосуванням критерію Вілкоксона для залежних вибірок за досліджуваними показниками.

Констатовано позитивний вплив заходів розвивального впливу у респондентів експериментальної групи. Так, статистично значимі зміни відбулися за такими параметрами професійної самореалізації, як «рівень смисложиттєвої та ціннісної реалізації», «примітивно-виконавчий рівень», «індивідуально-виконавчий рівень».

Результати змін рівнів професійної самореалізації у курсантів експериментальної групи до (I діагностичний зріз) та після (II діагностичний зріз) заходів розвивального впливу наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Результати зміни рівнів професійної самореалізації у контрольній та експериментальній групах до та після розвивального впливу (%)

Рівні професійної самореалізації	Контрольна група n=26			Експериментальна група n=26		
	I зріз	II зріз	Зміни	I зріз	II зріз	Зміни
Примітивно-виконавчий рівень	30,8	34,6	3,8	34,6	15,4	-19,2

Продовж. табл. 2

Індивідуально-виконавчий рівень	26,9	26,9	0,0	23,1	7,7	-15,4
Рівень реалізації норм та ролей	34,6	30,8	-3,8	30,8	38,5	7,7
Рівень смислоттєвої та ціннісної реалізації	7,7	7,7	0,0	11,5	38,5	26,9

Встановлено також зміни за показниками: успішної професійної самореалізації, прогнозовано успішної професійної самореалізації, романтичної професійної самореалізації, формального виконання діяльності; волі, відкритості та демократії; автономності; матеріального забезпечення; особистісного зростання; відчуття задоволення; міжособистісних стосунків; готовності до ризику; асертивних дій; потреби у встановленні соціальних контактів; дуже сприятливого та сприятливого прогнозу нервово-психічної стійкості; потреби у формуванні стабільних взаємин; потреби ставити складні цілі і досягати їх; потреби у різноманітності відчуттів; потреби бути креативним; потреби в удосконаленні, зростанні і розвитку; комунікабельності; рівноваженості; високого та середнього рівнів просторових уявлень.

У цілому, результати впровадження програми підтвердили доцільність та ефективність її використання для розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки в умовах сучасного соціуму.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання проблеми визначення соціально-психологічних особливостей розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки і зроблено такі висновки.

1. Теоретико-методологічний аналіз сучасних наукових підходів до проблеми дослідження показав, що професійна самореалізація – це багатогранний процес, в ході якого потенційна професіоналізація поступово трансформується у реальну. Обґрунтовано поняття «професійна самореалізація майбутніх фахівців з пожежної безпеки», як складного феномену, який становить сукупність структурних компонентів, що обумовлюють мотивацію вибору професії та подальшу успішну реалізацію в ній. Показано, що професійну самореалізацію майбутніх фахівців з пожежної безпеки доцільно розглядати як функціональну систему, яка включає сформованість професійно важливих якостей, чіткі методи і засоби реалізації у професійній діяльності, визначений характер мотивів, цілей, ціннісних

орієнтації та умов професійного розвитку, рівень домагань, ставлення до професії, прагнення до оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками, професійну спрямованість та компетентність, самоконтроль; згодом – реалізацію професійних знань, вмінь та навичок, ступінь результативності професійної діяльності.

2. Визначено провідні компоненти (когнітивно-поведінковий, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий) професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки та обґрунтовано їх значення в особистісному і професійному становленні цих фахівців. Встановлено, що майбутніх фахівців з пожежної безпеки відрізняє стійке прагнення до демократичних та відкритих стосунків; отримання морального та матеріального задоволення від професійної діяльності; наявність емоційного відгуку у команді; наявність хороших умов праці; можливість особистісного зростання; здатність до виконання аварійно-рятувальних дій (психологічна готовність та фізичні якості); високий рівень зосередженості на професійній діяльності.

3. Емпірично визначено соціально-психологічні особливості професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки на особистісному та міжособистісному рівнях: відкритість та демократія; прагнення служити людям (виконувати обов'язок служіння народові України, згідно присяги); високий рівень емпатії, високий рівень просторових уявлень; високий рівень матеріального забезпечення; відчуття задоволення (на професійному та особистісному рівнях); готовність до ризику; здатність до асертивних дій; легкість у встановленні соціальних контактів; сприятливий прогноз нервово-психічної стійкості; вміння ставити цілі і шукати шляхи їх досягнення; фізичні та індивідуально-типологічні професійно важливі якості; здатність до сміливих, рішучих, ініціативних дій, спрямованих на порятунок потерпілих; бажання вдосконалюватись та розвиватись у професії. Важливим визначене також середовище закладу вищої освіти, в якому відбувається професійна підготовка майбутніх фахівців з пожежної безпеки та становлення їх особистості.

4. Розроблено та апробовано соціально-психологічну програму розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки. Впровадження програми дозволило створити оптимальні соціально-психологічні умови для виявлення та реалізації особистісно-професійного потенціалу у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з пожежної безпеки, а також підвищення їх впевненості, емоційної стійкості та відкритості; активізації процесів самопізнання, самоаналізу, особистісного зростання та вдосконалення; усвідомлення власних професійних потреб, інтересів, цінностей; встановлення соціальних контактів; емпатії; рефлексії; внутрішньої мотивації; формування психологічної готовності до ризику; навичок саморегуляції та самоконтролю у екстремальних та надзвичайних

ситуаціях. Доведено, що розроблена програма сприяла розвитку структурних компонентів професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки; підтвердилася доцільність та ефективність її впровадження для розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів поставленої проблеми. Перспективним вбачаємо вивчення психологічних механізмів та чинників професійної самореалізації у представників інших ризиконебезпечних професій; розкриття вікової та гендерної специфіки цього феномену на різних етапах професіоналізації особистості.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Яремко Р.Я. Професійна самореалізація майбутніх рятувальників: до постановки проблеми. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. № 3 (38). Т. 3. С. 425-431.

2. Яремко Р.Я. Соціально-психологічний зміст професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. № 1 (39). Т. 1. С. 256-265.

3. Яремко Р.Я. Процес розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. № 1 (45). С. 345-353.

4. Яремко Р.Я. Дослідження професійної мотивації майбутніх рятувальників. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. № 3 (56). Т. 2. С. 354-362. <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2021-56-3-2-354-362>

5. Zavatska, N., Hoi, N., Kozmenko, O., Kosheleva, N., Zavatskyi, Y., & Yaremko, R. Empirical research of student leadership's content parameters. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11 (51). P. 40-49. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.51.03.4> (особистий внесок автора полягає у розкритті феномену лідерства, як професійно важливої якості майбутніх фахівців-рятувальників).

6. Yaremko, R., Vavryniv, O., Tsiupryk, A., Perelygina, L., & Koval, I. Research of content parameters of the professional self-realization of future fire safety specialists. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11 (53). P. 288-297. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.53.05.28> (особистий внесок автора полягає у визначенні специфіки професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки).

Статті у матеріалах науково-практичних конференцій та інші виданнях:

1. Яремко Р.Я. Професійне становлення майбутніх фахівців з пожежної безпеки в умовах фахової підготовки. *Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність : зб. наук. статей за матеріалами ІХ Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Мелітополь, 18-19 вересня 2014 р.) / за заг. ред. А.А. Ткача, М.М. Радевої. Мелітополь: МІДМУ «КПУ», 2014. С. 123-124.

2. Яремко Р.Я. Значення професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки у розвитку особистості. *Актуальні питання соціальної та практичної психології у координатах сучасних парадигм : зб. наук. статей за матеріалами ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Северодонецьк, 23-24 січня 2015 р.). Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. С. 169-170.

3. Яремко Р.Я. Структурні складові професійної самореалізації майбутніх рятувальників. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри : зб. наук. статей за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, м. Северодонецьк, 24-25 листопада, 2016 р.). Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. С. 230-232.

4. Мудрик Н.В., Яремко Р.Я. Емоційно-вольові стани особистості курсантів вищих навчальних закладів державної служби України з надзвичайних ситуацій. *Актуальні проблеми практичної психології : зб. наук. статей за матеріалами ІV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (м. Глухів, 9-10 листопада 2017 р.). Міністерство освіти і науки України, ГНПУ ім. О. Довженка [та ін.]; [ред. кол. : І.М. Біла, Я.О. Гошовський, Н.М. Ільїна, С.Б. Кузікова, В.М. Поліщук, В.М. Чернобровкін]; відп. ред. Н.М. Ільїна. Суми: ТОВ «Видавничий дім «Ельдорадо», 2017. С. 432-436 (*особистий внесок автора полягає у розкритті емоційно-вольового компоненту у структурі професійної самореалізації курсантів-рятувальників*).

5. Яремко Р.Я. Соціально-психологічні особливості адаптації молодих офіцерів-рятувальників. *Вісник гуманітарного наукового товариства : наук. праці*. Вип. 18. Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2018. С. 196-198.

6. Вавринів О.С., Яремко Р.Я. Теоретичні аспекти формування емпатії майбутніх рятувальників. *Актуальні питання сучасних психологічних та педагогічних наук : зб. наук. статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 16-17 листопада 2018 р.). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2018. Ч. 1. С. 12-15 (*особистий внесок автора полягає у визначенні особливостей формування емпатії у майбутніх фахівців з пожежної безпеки*).

7. Яремко Р., Гирович Х. Особливості творчої самореалізації курсантів у процесі фахової підготовки у закладах вищої освіти ДСНС

України. *Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журн.* Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2019. №1 С. 81-87 (*особистий внесок автора полягає у з'ясуванні специфіки творчої самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки*).

8. Яремко Р.Я. Психологічна підготовка фахівців служби цивільного захисту. *Вісник Науково-методичного центру навчальних закладів сфери цивільного захисту*. Х.: НУЦЗУ, 2019. № 30. С. 78-80.

9. Яремко Р.Я. Формування професійно важливих якостей рятувальників в процесі психолого-педагогічної підготовки. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук : зб. наук. статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 22-23 березня 2019 р.). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. Ч. 1. С. 66-69.

10. Яремко Р.Я. Зміни функціонального стану курсантів після проходження психолого-тренувального полігону. *Особистість в екстремальних умовах : зб. наук. статей за матеріалами ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Львів, 17 травня 2019 р.). Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2019. С. 130-132.

11. Яремко Р.Я. Психологічна підготовка курсантів до дій в екстремальних умовах. *Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень : зб. наук. статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 20-21 вересня 2019 р.). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2019. Ч. 2. С. 26-29.

12. Вавринів О.С., Яремко Р.Я. Емпіричне дослідження готовності до ризику майбутніх рятувальників. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві : зб. наук. статей за матеріалами ІV Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Львів, 18 жовтня 2019 р.) / уклад. З.Р. Кісіль. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 48-50 (*особистий внесок автора полягає у розкритті особливостей формування готовності до ризику у майбутніх фахівців з пожежної безпеки*).

13. Яремко Р.Я. Проблема професійної мотивації майбутніх рятувальників. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві : зб. наук. статей за матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Львів, 23 жовтня 2020 р.) / уклад. З.Р. Кісіль. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 246-248.

14. Яремко Р.Я. Емпіричне дослідження мотивації вибору професії майбутніми рятувальниками. *Особистість в екстремальних умовах : зб. наук. статей за матеріалами X Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Львів, 21 травня 2021 р.). Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2021. С. 61-62.

15. Яремко Р.Я. Дослідження мотивації майбутніх рятувальників. *Modern directions of scientific research development. The 2nd International*

scientific and practical conference (Chicago, August 4-6, 2021). VoScience Publisher, Chicago, USA, 2021. P. 443-448.

16. Яремко Р.Я. Проблема професійної самореалізації у психологічній літературі. *Людина, культура, техніка в новому тисячолітті : зб. наук. статей за матеріалами XXIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 28 квітня 2022 р.). Х.: Нац. аеро-косм. ун-т ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», 2022. Ч. I. С. 138-139.

17. Яремко Р.Я. Теоретичні аспекти самореалізації здобувачів вищої освіти. *Видатні постаті психології: історія, сучасність і перспективи : зб. наук. статей за матеріалами VIII регіонального наукового семінару* (м. Львів, 10 травня 2022 р.). Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2022. С. 183-186.

АНОТАЦІЇ

Яремко Р.Я. Соціально-психологічні особливості розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки. – Кваліфікаційна праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України. Київ, 2022.

Дисертацію присвячено визначенню соціально-психологічних особливостей розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки.

Виокремлено провідні компоненти (емоційно-вольовий, когнітивно-поведінковий і мотиваційно-ціннісний) професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки та визначено їх значення в особистісному та професійному становленні фахівців цього профілю.

Виявлено та систематизовано соціально-психологічні особливості професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки на особистісному та міжособистісному рівнях.

Розкрито концептуальні засади і обґрунтовано змістовно-методичне наповнення комплексної соціально-психологічної програми розвитку професійної самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки, спрямованої на формування внутрішньої мотивації, гуманістичної та альтруїстичної спрямованості особистості, навичок саморегуляції та самоконтролю у стресових ситуаціях; розвиток позитивної складової емоційного компоненту професійної спрямованості; усвідомлення власних професійних потреб, інтересів, цінностей та перешкод на шляху професійного зростання; активізацію процесів самопізнання та самоаналізу тощо.

Доведено, що впровадження комплексної соціально-психологічної програми сприяло розвитку структурних компонентів професійної

самореалізації майбутніх фахівців з пожежної безпеки; підтвердилася доцільність та ефективність її впровадження для підвищення рівня професійної самореалізації фахівців з пожежної безпеки.

Ключові слова: *майбутні фахівці з пожежної безпеки, професійна діяльність, професійна самореалізація, розвиток професійної самореалізації, соціально-психологічний тренінг.*

Yaremko R.Ya. Social and psychological features for the professional self-realization development of future fire safety specialists. – Qualifying scientific work as a manuscript.

The dissertation for the degree of Candidate of Psychological Sciences in the specialty 19.00.05 – Social Psychology; Psychology of Social Work. Volodymyr Dahl East Ukrainian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2022.

The dissertation is devoted to the definition of socio-psychological features for the professional self-realization development of future fire safety specialists.

The leading components (emotional-volitional, cognitive-behavioral and motivational-value) of professional self-realization of future fire safety specialists are singled out and their importance in the personal and professional development of specialists of this profile is determined.

The socio-psychological features of the professional self-realization of future fire safety specialists at the personal and interpersonal levels have been identified and systematized.

The conceptual principles are revealed and the content-methodical content of the comprehensive socio-psychological program for the development of the professional self-realization of future fire safety specialists, aimed at the formation of internal motivation, humanistic and altruistic personality orientation, self-regulation skills and self-control in stressful situations, is substantiated; development of the positive component of the emotional component of professional orientation; awareness of one's own professional needs, interests, values and obstacles on the way to professional growth; activation of the processes of self-knowledge and self-analysis, etc.

It has been proven that the implementation of a comprehensive social and psychological program contributed to the development of structural components of professional self-realization of future fire safety specialists; the expediency and effectiveness of its implementation to increase the level of professional self-realization of fire safety specialists was confirmed.

Key words: *future fire safety specialists, professional activity, professional self-realization, development of professional self-realization, socio-psychological training.*

Підписано до друку 19.09.2022 р.
ф. 60х90/16, ум. др. арк. 0,9
Зам. 19/09/22-118/1, накл. 100 пр.
Друкарня Прінт Квік
м. Київ, вул. Леонтовича 9, оф. 65
т. (044) 235-0009, 235-7528
printquick@ukr.net